

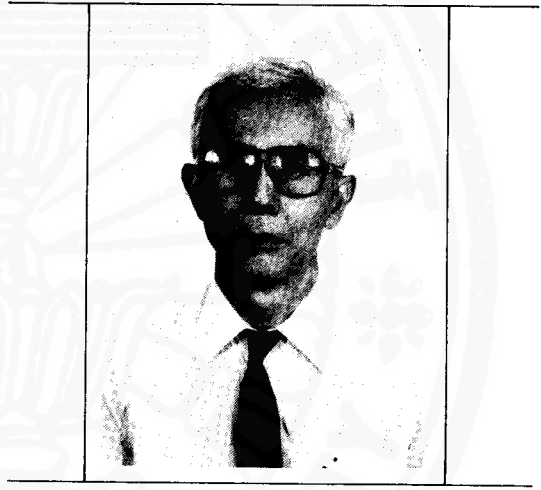
การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม ไทย - ญี่ปุ่น*

ฮารุโอะ วาชิ** เขียน

ผกาทิพย์ สกุลครุ*** แปล

ในที่นี้จะขอละไว้ไม่กล่าวถึงคำจำกัดความของคำว่า “วัฒนธรรม” หรือ “การแลกเปลี่ยน” แต่สิ่งที่สามารถกล่าวได้โดยทั่วไปก็คือ เมื่อวัฒนธรรม 2 วัฒนธรรมหรือกว่านั้น สัมผัสเกี่ยวข้องกันก็ย่อมจะเกิดการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง และโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อวัฒนธรรมทั้งสองนั้นมีระดับที่แตกต่างกันก็จะทำให้เกิดการหลั่งไหลของวัฒนธรรม เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อวัฒนธรรมทั้งสอง เมื่อมองในแง่ดังกล่าว จะเห็นได้ว่า ประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ หรือประวัติศาสตร์โลกแท้ที่จริงก็คือ ประวัติศาสตร์แห่งการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมนั่นเอง

การที่นักประวัติศาสตร์เริ่มให้ความสนใจ เริ่มมีความคิดในเรื่องของประวัติศาสตร์โลกนั้นเกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในยุโรป โดยยึดถือรูปแบบของกรีก โรมัน และยุโรปเป็นหลัก ซึ่งก็คือ มียุโรปเป็นศูนย์กลางนั่นเอง แม้ว่าบนพื้นโลกยังมีอาณาจักรแห่งวัฒนธรรมอื่น ๆ ที่นอกเหนือจากยุโรป เช่น จีน อิสลาม และอื่น ๆ ปรากฏอยู่ก็ตาม การที่ความคิดโน้มเอียงไปว่ายุโรปคือ ศูนย์กลางนั้นสาเหตุคงมาจากข้อเท็จจริงที่ว่าประเทศต่าง ๆ ในแถบยุโรปเป็นผู้นำของโลกมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ไม่ว่าจะเป็นด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี เศรษฐกิจ และอื่น ๆ

* แปลจากบทความต้นฉบับภาษาญี่ปุ่น “Nittai Bunka Kooryuu ni Tsuite” เขียนโดย Haruo WASHI** ลงในวารสาร “กรุงเทพฯ” ของสมาคมญี่ปุ่นในประเทศไทย ฉบับประจำเดือน กุมภาพันธ์ 1988

** ผู้อำนวยการมูลนิธิญี่ปุ่นสำนักงานกรุงเทพฯ (The Japan Foundation, Bangkok Office) คนปัจจุบัน (1988) เป็นคนโตเกียวโดยกำเนิด จบวิชาแผนกปรัชญาที่ Faculty of Letters, Tokyo University of Education (currently, University of Tsukuba) จบปริญญาโทที่ Faculty of Humanities, Tokyo Metropolitan University. เคยดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการมูลนิธิญี่ปุ่นที่สาขานิวยอร์ก และรองผู้อำนวยการที่สาขาอชิงตันและหัวหน้าแผนกสิ่งตีพิมพ์ (Head of the Publications Department)

*** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ชาวยุโรปนั้นเป็นผู้ให้อารยธรรมที่ตนสร้างขึ้น แก่ชนชาติอื่นมาโดยตลอด ซึ่งมอบไว้ในลักษณะของการ ส่งออกความรู้ความคิด เทคโนโลยีและเงินทุน โดยยึด เอาแรงงานและวัตถุดิบกลับคืนเป็นสิ่งตอบแทน พุดง่าย ๆ ก็คือ กระบวนการล่าอาณานิคมนั่นเอง การแพร่ขยายของ ยุโรปในลักษณะดังกล่าว ทำให้โลกของเราเปลี่ยนแปลง ไปในลักษณะเดินตามรอยยุโรปและเกิดความคิดในเชิง ครอบงำว่าการเดินตามแบบอย่างยุโรปคือ ความก้าวหน้า ในกรณีของประเทศญี่ปุ่นนั้น ญี่ปุ่นมีความสัมพันธ์กับ ยุโรปตอนกลางศตวรรษที่ 16 ก็จริงอยู่ แต่มาเริ่มยึดเอา ยุโรปซึ่งเป็นประเทศระบอบทุนนิยมที่พัฒนาแล้วเป็นตัว อย่างของการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัย นับแต่ช่วงครึ่ง หลังของศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา ความก้าวหน้าอย่าง รวดเร็วของญี่ปุ่นนั้นนอกจากเป็นสิ่งประหลาดมหัศจรรย์ สำหรับประเทศต่าง ๆ ในแถบเอเชียแล้ว ขณะเดียวกันก็ ทำให้เกิดคำถามที่ว่า ญี่ปุ่นเป็นประเทศในเอเชียจริงหรือไม่

เมื่อพูดถึงการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม ประเทศทั้ง สองที่มีการแลกเปลี่ยนนั้นจะมีลักษณะของวัฒนธรรมที่ แตกต่างกันเสมอ และเมื่อพูดถึงคุณค่าของวัฒนธรรม ทางยุโรปก็มีความคิดที่ว่าวัฒนธรรมของยุโรปคือ สดุดียอด แห่งวัฒนธรรม แต่แล้วเมื่อสหรัฐอเมริกาแยกตัวเป็นอิสระ ภาพ และญี่ปุ่นสามารถรบชนะรัสเซีย ซึ่งเป็นประเทศ มหาอำนาจได้ บรรดาผู้รู้ได้ชี้เตือนให้ยุโรปหันกลับมา สำรวจตัวเอง (ในหนังสือต่าง ๆ เช่น *Der Untergang des Abendlandes* ของ Oswald Spengler, *Patterns of Culture* ของ Ruth Benedict เป็นต้น) ซึ่งทำให้ ความคิดที่ว่ายุโรปคือสุดยอดแห่งวัฒนธรรมค่อย ๆ เบา บางลง เกิดแนวความคิดใหม่ ๆ เห็นคุณค่าของวัฒนธรรม รูปแบบต่าง ๆ มองเห็นความหลากหลายของวัฒนธรรม บนพื้นโลก เกิดความคิดใหม่ที่ว่าไม่มีมาตรฐานใดที่จะมาตัดสินคุณค่าของวัฒนธรรมหรือคุณค่าของมนุษย์ได้

ดังนั้นเราจึงควรยอมรับวัฒนธรรมที่ผิดแผกแตกต่างออกไป แต่ในทางปฏิบัติ กรณีที่มีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม ระหว่างประเทศที่พัฒนาแล้วกับประเทศที่พัฒนาช้ากว่า อาจกล่าวได้ว่า ลักษณะของการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม จะเป็นดังนี้ คือ ประเทศที่พัฒนาแล้วจะเป็นฝ่ายที่กระตือ รือร้นในการแนะนำหรือส่งออกวัฒนธรรมของตน นอก จากนี้เนื้อหาของการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมจะมี 2 ลักษณะ ผสมผสานกันคือ การแลกเปลี่ยน และการให้ความร่วมมือ ประเทศต่าง ๆ ได้เริ่มให้ความสนใจกับการแลก เปลี่ยนวัฒนธรรมโดยถือเป็นนโยบายส่วนหนึ่งของรัฐและ มีหน่วยงานที่รับผิดชอบอย่างเป็นทางการ ตั้งแต่ปลาย ศตวรรษที่ 19 Alliance Francaise เริ่มก่อตั้งขึ้น ณ ประเทศฝรั่งเศสในปี ค.ศ. 1883 โดยในตอนต้นมีฐานะ เป็นเพียงกลุ่มอิสระ สงครามโลกครั้งที่หนึ่งได้ก่อให้เกิด ความสนใจต่อการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมเป็นทวีคูณ ได้มีการก่อตั้งหน่วยงานรับผิดชอบด้านการแลกเปลี่ยน วัฒนธรรมขึ้นในประเทศต่าง ๆ ได้แก่ ปี ค.ศ. 1926 ณ ประเทศอิตาลี ปี ค.ศ. 1933 ที่ประเทศเยอรมัน และปี ค.ศ. 1934 ที่ประเทศญี่ปุ่น ประเทศอื่น ๆ ก็เริ่มจัดให้มี หน่วยงานในลักษณะเดียวกันนี้ เช่น ประเทศสเปน ในปี ค.ศ. 1926 ประเทศอังกฤษในปี ค.ศ. 1934 และประเทศ สวิตเซอร์แลนด์ในปี ค.ศ. 1939 นอกจากนี้ ทางด้านสันนิบาตชาติก็มีคณะกรรมการที่ดำเนินกิจกรรมในลักษณะ ใกล้เคียงกันนี้ ตั้งแต่ยุคแรกๆที่เริ่มก่อการคือ ราวปี ค.ศ. 1920 การสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 ในปี ค.ศ. 1945 นับได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม ในรูปแบบใหม่ แต่ละประเทศพยายามที่จะเผยแพร่ วัฒนธรรมของตนเองให้เป็นที่ยอมรับ และในขณะเดียวกัน ก็ให้ความสำคัญต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในด้าน วัฒนธรรม สาเหตุที่มีการตื่นตัวเกี่ยวกับการแลกเปลี่ยน วัฒนธรรมหลังสงครามโลกนั้น ไม่เพียงเนื่องจากต้องการ

ให้ได้มาซึ่งสันติภาพของโลกเท่านั้น แต่แต่ละประเทศยังได้ตระหนักถึงความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันไม่ว่าจะเป็นการพึ่งพาในด้านจิตใจหรือในด้านการแลกเปลี่ยนความรู้ความคิด ทำให้เกิดความปรารถนาที่จะศึกษาเรื่องราวชีวิตความเป็นอยู่และวัฒนธรรมของต่างชาติเพิ่มมากขึ้น

มูลนิธิญี่ปุ่น (The Japan Foundation) ก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ. 1972 ณ ประเทศญี่ปุ่นโดยอยู่ภายใต้การดูแลของกระทรวงการต่างประเทศ Kokusai Bunka Shinkookai ซึ่งก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ. 1934 ได้ถูกรวมเข้ากับมูลนิธิญี่ปุ่นในเวลานั้น ตั้งแต่ช่วงกลางทศวรรษที่ 1980 เป็นต้นมาได้มีเสียงเรียกร้องให้ญี่ปุ่นมีส่วนร่วมในการส่งเสริมการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม แต่สิ่งที่มีผลโดยตรงต่อการก่อตั้งมูลนิธิญี่ปุ่นก็คือ ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับสหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่นได้สำรวจตัวเองพบปัญหาการพึ่งพาสหรัฐอเมริกาทางด้านเศรษฐกิจมากเกินไป ประกอบกับประเทศในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ให้ความสนใจต่อกิจกรรมการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม

กับญี่ปุ่นเป็นอย่างมาก ความจำเป็นในการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับประเทศในแถบเอเชียอาคเนย์นั้นปรากฏเด่นชัดในคำชี้แจงของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศต่อที่ประชุมรัฐสภาว่าด้วยเรื่องจุดมุ่งหมายในการก่อตั้งมูลนิธิญี่ปุ่นว่าเป็นความพยายามที่จะผ่อนคลายความตึงเครียด ทำให้เสียวิพากษ์วิจารณ์โจมตีญี่ปุ่นจากประเทศต่าง ๆ ที่ญี่ปุ่นจำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยทางด้านวัตถุดิบและอื่น ๆ นั้นบรรเทาเบาบางลงโดยการให้ความร่วมมือแก่ประเทศต่าง ๆ เหล่านั้นทางด้านวัฒนธรรม ซึ่งในขณะนั้นญี่ปุ่นได้ดูหน่วยงานในลักษณะใกล้เคียงกันของประเทศต่าง ๆ เป็นแบบอย่าง ได้แก่ British Council ของอังกฤษ Goethe Institute ของเยอรมันตะวันตก และ Alliance Francaise ของฝรั่งเศส หน่วยงานเหล่านี้มีสาขาอยู่ตามที่ต่าง ๆ ทั่วโลก รวมทั้งในกรุงเทพฯ ด้วย ว่ากันว่ามีจำนวนประมาณ 80 แห่ง, 150 แห่ง และ 600 แห่งตามลำดับ

สำหรับมูลนิธิญี่ปุ่นนั้น ปัจจุบันมีสำนักงานในต่างประเทศรวม ๑๑ แห่ง ได้แก่ โรม, โคโลญจน์,

จากการ์ตา, ลอนดอน, ปารีส, นิวยอร์ก, ลอสแอนเจลิส, ซัมเปาโล, แคนเบอร์รา, เม็กซิโก และกรุงเทพฯ สำนักงานกรุงเทพฯ นั้นตั้งขึ้นเมื่อปี ค.ศ. 1974 เมื่อตุลาคมของมูลนิธิญี่ปุ่นในปี ค.ศ. 1985 ในจำนวนงบประมาณสำหรับกิจกรรม 4,700 ล้านเยนนั่น 18.8% (883 ล้านเยน) เป็นงบประมาณสำหรับเอเชียอาคเนย์ รองลงมาได้แก่ ยุโรปตะวันตก 17.0%, เอเชียตะวันออก 14.2% และอเมริกาเหนือ 13.9% ตามลำดับ หากจะแยกตามประเทศแล้วจากตัวเลขในปี ค.ศ. 1984 พบว่า อันดับ 1 คือ สหรัฐอเมริกา, อันดับ 2 คือ อินโดนีเซีย, อันดับ 3 คือ จีน และอันดับ 4 ได้แก่ ประเทศไทย (ราว 250 ล้านเยน) จะเห็นได้ว่าในแง่ของตัวเลขงบประมาณแล้ว ไทยนับว่าอยู่ในอันดับที่สูงทีเดียวในบรรดาประเทศในแถบเอเชียอาคเนย์ด้วยกัน

กิจกรรมของมูลนิธิญี่ปุ่นนั้นโดยทั่วไปจัดให้เพิ่มขึ้นโดยพิจารณาจากข้อเสนอโครงการต่าง ๆ ที่ยื่นความจำนงเข้ามา ซึ่งได้แก่ โครงการในลักษณะต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. ส่งเสริมการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับประเทศญี่ปุ่น ได้แก่

- Fellowship Program (ทุนวิจัยสำหรับนักวิจัยชาวต่างประเทศ เพื่อทำการศึกษาวิจัย ณ ประเทศญี่ปุ่น)
- การส่งอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญ (จัดส่งนักวิชาการ และนักวิจัยชาวญี่ปุ่นไปประจำ ณ มหาวิทยาลัยและสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ในต่างประเทศ)
- ทุนช่วยเหลือการวิจัย (เงินทุนช่วยเหลือในการทำวิจัยด้านญี่ปุ่นศึกษาในต่างประเทศ)
- ทุนช่วยเหลือการจัดประชุมทางวิชาการ (เงินทุนช่วยเหลือการจัดประชุมที่เกี่ยวกับญี่ปุ่นในต่างประเทศ)
- การบริจาคหนังสือ (บริจาคหนังสือเกี่ยวกับประเทศญี่ปุ่นที่เขียนเป็นภาษาญี่ปุ่นหรือภาษาอังกฤษให้แก่มหาวิทยาลัยและสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ที่ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับประเทศญี่ปุ่น)

- เงินช่วยเหลือการพิมพ์ (เงินช่วยเหลือในการจัดพิมพ์หนังสือที่เกี่ยวกับญี่ปุ่น)

2. ส่งเสริมการศึกษาภาษาญี่ปุ่น

- การส่งอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญการสอนภาษาญี่ปุ่น (จัดส่งผู้เชี่ยวชาญไปประจำตามมหาวิทยาลัยที่มีการสอนภาษาญี่ปุ่นเป็นวิชาเอก)
- การอบรมการสอนภาษาญี่ปุ่น (เชิญอาจารย์ชาวต่างประเทศที่สอนภาษาญี่ปุ่นไปเข้ารับการอบรม ณ ประเทศญี่ปุ่น)
- เงินค่าตอบแทนอาจารย์สอนภาษาญี่ปุ่น (เงินช่วยเหลือในการจ้างอาจารย์สอนภาษาญี่ปุ่นชาวต่างประเทศ)
- เงินทุนส่งเสริมการผลิตตำรา (เงินช่วยเหลือในการจัดพิมพ์ตำราภาษาญี่ปุ่นและอื่น ๆ)
- บริจาคตำรา (บริจาคตำรา พจนานุกรม หนังสืออ้างอิงต่าง ๆ ที่ผลิตในญี่ปุ่นให้แก่สถาบันการศึกษาที่มีการสอนภาษาญี่ปุ่น)

3. ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

- เป็นผู้จัดหรือร่วมมือในการจัดการแสดง และนิทรรศการศิลปวัฒนธรรมของญี่ปุ่นในต่างประเทศทั้งศิลปะที่สืบทอดมาแต่โบราณและศิลปะสมัยใหม่ (สำหรับในประเทศไทยนั้น ผลงานที่เคยปรากฏมาแล้ว ได้แก่ การแสดงของ Takarazaka ในปี ค.ศ. 1982, การแสดงดนตรีพื้นเมือง ในปี ค.ศ. 1984, การแสดงการร่ายรำแบบญี่ปุ่น ปี ค.ศ. 1985, การแสดงการร่ายรำแบบ Okinawa, การแสดงมหาอุปรากร Yuuzuru ทางด้านนิทรรศการ ได้แก่ นิทรรศการวาวญี่ปุ่น ปี ค.ศ. 1981, นิทรรศการศิลปะการช่างสมัยใหม่ ปี ค.ศ. 1982, นิทรรศการภาพพิมพ์, นิทรรศการภาพถ่าย และจัดนิทรรศการจิตรศิลป์กรรรมร่วมกับฝ่ายไทยและเยอรมัน เป็นต้น)

- การส่งผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปะ (ส่งผู้เชี่ยวชาญเพื่อแนะนำศิลปะและการแสดงของญี่ปุ่นให้เป็นที่รู้จักในต่างประเทศ)

- การจัดฉายภาพยนตร์ญี่ปุ่น

- ทักษะศึกษาสำหรับคณะอาจารย์ระดับมัธยม (เชิญคณะอาจารย์ชาวต่างประเทศที่สอนวิชาสังคมศึกษาในระดับมัธยมต้นและมัธยมปลายไปทัศนศึกษาด้านการศึกษาและวัฒนธรรม ณ ประเทศญี่ปุ่น)

- ทักษะศึกษาสำหรับนักศึกษา (เชิญคณะนักศึกษาระดับมหาวิทยาลัยไปทัศนศึกษา ณ ประเทศญี่ปุ่น)

- ทุนช่วยเหลือโครงการเผยแพร่ศิลปะการแสดงและภาพยนตร์นานาชาติ ณ ประเทศญี่ปุ่น

4. ส่งเสริมด้านการกีฬา

- การส่งคณะนักกีฬา (จัดส่งคณะนักกีฬาจากประเทศญี่ปุ่นเพื่อสาธิตการเล่น หรือเพื่อแข่งขันกีฬาเชื่อมสัมพันธ์ไมตรีในต่างประเทศ สำหรับประเทศไทย ได้แก่ วอลเลย์บอลระดับมหาวิทยาลัย ในปี ค.ศ. 1982, คณะยูโด ในปี ค.ศ. 1983, คณะยิมนาสติกลีลาประกอบดนตรี ในปี ค.ศ. 1984 และคณะนักกีฬาซอฟบอลหญิง ในปี ค.ศ. 1986 เป็นต้น)

- การส่งผู้เชี่ยวชาญด้านการกีฬา (จัดส่งนักวิชาการด้านพลศึกษา ครูฝึก และอื่นๆ)

- การเชิญผู้นำทางด้านการกีฬา (เชิญผู้นำด้านการกีฬาเข้าร่วมการฝึกอบรม ณ ประเทศญี่ปุ่น)

เกี่ยวกับญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทยนั้น อาจกล่าวได้ว่า การศึกษาค้นคว้าเรื่องราวเกี่ยวกับญี่ปุ่น โดยเนื้อหาแล้ว ควรเริ่มจากการศึกษางานวิชาการหรือเอกสารอ้างอิงภาษาญี่ปุ่นเป็นอันดับแรก แต่ญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทยเพิ่งจะเริ่ม ส่วนใหญ่จะเห็นได้ว่ามักศึกษาค้นคว้าจากเอกสารภาษาอังกฤษ (เป็นงานแปล หรืองานเขียนของนักวิชาการญี่ปุ่นศึกษาชาวตะวันตก) ด้วยเหตุนี้

เอง จึงเป็นการศึกษาทางอ้อมและรับเอาความคิดของนักวิชาการชาวตะวันตกเข้าไปด้วยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ในเรื่องนี้อาจมีสาเหตุมาจากการที่ศึกษาเพื่อให้ได้ปริญญาเอกในประเทศญี่ปุ่นเป็นเรื่องที่ยาก นอกจากนี้ เนื่องจากงบประมาณด้านการศึกษาวิจัยของไทยนั้นมีจำกัด จึงทำให้การศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับญี่ปุ่นในระดับมหาวิทยาลัยเป็นไปได้ยาก อยู่ในสภาพที่ต้องพึ่งพางบประมาณจากต่างประเทศ สถาบันที่มีการเผยแพร่ผลการศึกษาวิจัยก็มีจำกัด และเพื่อที่จะให้เป็นที่รู้จักและยอมรับในระดับนานาชาติ จำเป็นต้องใช้ภาษาอังกฤษ สำหรับนักวิชาการญี่ปุ่นศึกษา จึงนับได้ว่าเป็นภาระซับซ้อนเป็นทวีคูณ ในแง่หัวข้อของการวิจัยจะเห็นได้ว่าเป็นเรื่องเกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์ค่อนข้างมากซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่นในระยะหลัง ๆ นี้ โดยทั่วไปอาจกล่าวได้ว่า ทั้งนี้เพราะมีแรงจูงใจสูงในอันที่จะค้นหาสาเหตุที่มาแห่งความสำเร็จของญี่ปุ่น ในขณะเดียวกันก็ค้นหาผลลบที่เกิดขึ้นพร้อมกับความสำเร็จดังกล่าว เพื่อนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศไทยอย่างมีประสิทธิภาพ ในทางกลับกันจะเห็นได้ว่า หัวข้อวิจัยที่เกิดจากความไม่รู้ทางวิชาการอย่างแท้จริงโดยไม่มีผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้องนั้นมีน้อย

ทางด้านการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นในประเทศไทยนั้น จำนวนผู้เรียนเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก มหาวิทยาลัยวิทยาลัยครูและสถาบันเอกชนเกือบ 20 แห่ง¹ มีการสอนภาษาญี่ปุ่น นอกจากนี้ในระดับมัธยมปลายก็เริ่มมีการสอนภาษาญี่ปุ่น กล่าวกันว่าในประเทศไทยมีการสอนภาษาอังกฤษในระดับมัธยมต้นและมัธยมปลายทุกโรงเรียน, ภาษาฝรั่งเศส สอนในระดับมัธยมปลาย 300 โรงเรียน และภาษาเยอรมัน 25 โรงเรียน แรงจูง

¹ ปัจจุบันมีจำนวนกว่า 40 แห่ง

ใจในการเรียนภาษาญี่ปุ่นนั้น เนื่องจากให้ประโยชน์ในแง่ได้เปรียบในการหางานทำ แต่การเรียนภาษาญี่ปุ่นจะเป็นการนำไปสู่ความรู้ความเข้าใจญี่ปุ่น ดังนั้นจึงนับว่าการเผยแพร่ภาษาญี่ปุ่นมีความหมายอย่างยิ่ง จากการสำรวจของกระทรวงการต่างประเทศร่วมกับมูลนิธิญี่ปุ่น ในปี ค.ศ. 1984 พบว่า จำนวนผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกเพิ่มขึ้นกว่าเมื่อ 10 ปีก่อนถึง 7.5 เท่า คือมีจำนวน 580,000 คน และสถาบันที่ทำการสอนภาษาญี่ปุ่นก็มีเพิ่มขึ้นราว 3 เท่า คือ มีจำนวน 2,850 แห่ง ซึ่งในจำนวนผู้เรียนดังกล่าว 80% เป็นชาวเอเชีย และเพื่อเป็นการตอบสนองความต้องการศึกษาภาษาญี่ปุ่น มูลนิธิญี่ปุ่นจึงได้จัดตั้งศูนย์ศึกษาอบรมภาษาญี่ปุ่น (The Japan Foundation Japanese Language Institute) ขึ้น ซึ่งขณะนี้กำลังอยู่ในระหว่างการก่อสร้าง คาดว่าจะแล้วเสร็จเปิดทำการได้อีก 2 ปีข้างหน้า

ทางด้านผู้สอนภาษาญี่ปุ่นในต่างประเทศนั้นแท้ที่จริงแล้วควรเป็นคนชาตินั้น ๆ เอง ซึ่งการเสริมสร้างบุคลากรเป็นเรื่องสำคัญนอกจากนี้ในเรื่องตำรา เนื่องจากตำราที่ผลิตในญี่ปุ่นหาซื้อได้ยากในต่างประเทศ จึงมักจะมีการขออนุญาตจัดพิมพ์จำหน่ายในต่างประเทศ กรณีประเทศไทยก็น่าจะมีตำราที่ผลิตโดยคนไทยเพื่อผู้เรียนชาวไทยขึ้นใช้

ในปีที่ผ่านมา รัฐบาลญี่ปุ่นได้ให้ความช่วยเหลือแบบให้เปล่าแก่รัฐบาลไทยในการสร้างศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย เท่าที่ผ่านมาในอดีต การแสดงต่าง ๆ ทั้งของไทยและของต่างประเทศปกติจะจัดแสดงที่โรงละครแห่งชาติ หอประชุมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หอประชุม AUA และตามโรงแรมต่าง ๆ ส่วนนิทรรศการนั้นก็มักจะจัดตามหอศิลปะแห่งชาติ หอศิลป์พระศรี มหาวิทยาลัยศิลปากร ตามโรงแรมหรือศูนย์การค้าต่าง ๆ อย่างไรก็ตาม สถานที่ดังกล่าวมีเครื่องมือเครื่องใช้ไม่พร้อมจึงทำ

ให้ไม่สามารถนำศิลปวัตถุที่จำเป็นต้องได้รับการดูแลรักษาอย่างทะนุถนอมมายังประเทศไทยได้ ด้วยเหตุนี้เองในการก่อสร้างจึงประสบปัญหาต่าง ๆ หลายประการ แต่อย่างไรก็ตามการสร้างศูนย์วัฒนธรรมซึ่งประกอบด้วยห้องทั้งใหญ่และเล็กที่มีเครื่องมืออันทันสมัย พร้อมกับห้องแสดงนิทรรศการ ไม่เพียงแต่ช่วยสร้างความก้าวหน้าให้แก่สังคม การศึกษา และวัฒนธรรมไทยเท่านั้น แต่ยังเป็นประโยชน์อย่างใหญ่ยิ่งในระดับนานาชาติด้วย

โอกาสที่จะมีการจัดแสดงศิลปวัฒนธรรมไทยในประเทศญี่ปุ่นนั้น คงจะต้องกล่าวว่ามีน้อยมาก สาเหตุอย่างหนึ่งเป็นเพราะว่าคนญี่ปุ่นนิยมชมชอบตะวันตก ให้ความสนใจกับประเทศไทยน้อย ซึ่งค่านิยมนี้คงเปลี่ยนแปลงได้ยากในระยะเวลาอันสั้น การจัดแสดงศิลปวัฒนธรรมของตะวันตก โดยปกติภาคเอกชนจะเป็นผู้จัด แต่สำหรับศิลปวัฒนธรรมของประเทศในแถบเอเชียอาคเนย์มองในแง่ธุรกิจแล้วเป็นไปได้ เมื่อปีที่ผ่านมามีคณะทูตวัฒนธรรมอาเซียน ได้เสนอให้มีการจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมอาเซียนขึ้นในประเทศญี่ปุ่น ซึ่งนับว่าเป็นความคิดที่ดียิ่ง ควรแก่การสนับสนุน

บทความนี้ส่วนใหญ่เขียนเน้นหนักถึงกิจกรรมของมูลนิธิญี่ปุ่น อย่างไรก็ตามนอกเหนือจากมูลนิธิญี่ปุ่นแล้วยังมีหน่วยงานอื่น ๆ อีกหลายแห่งที่มีกิจกรรมเกี่ยวข้องกับการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมอาทิเช่น กระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งสนับสนุนให้ทุนแก่นักเรียนต่างชาติในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อไปศึกษาต่อ ณ ประเทศญี่ปุ่น, กระทรวงการต่างประเทศ ซึ่งส่งเสริมด้านการศึกษา และวัฒนธรรมในรูปแบบของความช่วยเหลือแบบให้เปล่า หน่วยงานอื่น ๆ ได้แก่ JICA ซึ่งรับนักวิชาการและช่างเทคนิคจากประเทศกำลังพัฒนาไปอบรมดูงานในประเทศญี่ปุ่น และจัดส่งผู้เชี่ยวชาญและอาสาสมัครไปยังประเทศต่าง ๆ วัตถุประสงค์ก็เพื่อช่วยพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของ

ประเทศต่าง ๆ เหล่านั้น และเพื่อเป็นการเสริมสร้างความเข้าใจอันดีซึ่งกันและกันด้วย

นอกเหนือจากที่ได้กล่าวถึงข้างต้นแล้ว ก็ยังมีการให้ความช่วยเหลือในรูปแบบอื่น ๆ อีกเป็นจำนวนมากมาย แต่เป็นที่น่าเสียดาย ที่ความช่วยเหลือต่าง ๆ เหล่านั้นไม่ได้เป็นที่พึงพอใจสำหรับฝ่ายไทยเสียทั้งหมด ทั้งนี้ จำเป็นที่จะต้องมีการตรวจสอบวิเคราะห์ที่มาของปัญหาในการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมและความสัมพันธ์ในรูปแบบอื่น ๆ เพื่อหาทางปรับปรุงแก้ไข และในขณะเดียวกันหากจำเป็นก็หน้าที่จะเรียกร้องให้ฝ่ายไทยร่วมค้นหาสาเหตุด้วย นอกจากนั้น ใคร่ขอวิงวอนให้บรรดาบริษัทธุรกิจเอกชนของญี่ปุ่นในประเทศไทยซึ่งเติบโตขยายตัวขึ้นเป็นลำดับ ได้หันมาให้ความสนใจช่วยเหลือประเทศไทยในด้านสังคม วัฒนธรรมและการศึกษาเพื่อเป็นการตอบแทนให้แก่สังคมนี้ก็จะเป็นการดียิ่ง

ในพระราชบัญญัติว่าด้วยการก่อตั้งมูลนิธิญี่ปุ่น มาตรา 1 ได้กำหนดไว้ว่า

“มูลนิธิญี่ปุ่น ก่อตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์อันที่จะดำเนินกิจกรรมด้านการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างชาติ เพื่อให้ประเทศต่าง ๆ ได้เข้าใจประเทศญี่ปุ่นของเรา เสริมสร้างความสัมพันธ์และความเข้าใจอันดีซึ่งกันและกันระหว่างประเทศญี่ปุ่นกับนานาประเทศ และเพื่อเป็นการเสริมสร้างวัฒนธรรมความเจริญและช่วยเหลือมวลมนุษยชาติในโลก”

เพื่อที่จะให้บรรลุเป้าหมายอันยิ่งใหญ่ที่ได้กำหนดไว้นี้ การดำเนินกิจกรรมจะต้องกระทำโดยพิจารณาด้วยสายตาที่กว้างไกล และจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำการศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับประเทศที่ร่วมกิจกรรมการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมเป็นอย่างดี

หากจะจำกัดเฉพาะกรณีไทย - ญี่ปุ่นแล้ว จะเห็นได้ว่ามีปัญหามากมายที่เราจะต้องศึกษาวิเคราะห์ อาทิเช่น ญี่ปุ่นจะยังคงรักษาสถานภาพทางเศรษฐกิจเช่นนี้ต่อไปได้ถึงเมื่อไร ระบบสังคมและการเมืองของไทยในปัจจุบันจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรหรือไม่ ชาวไทยซึ่งว่ากันว่า มีความภาคภูมิใจในตนเองสูง มองความช่วยเหลือทางการเงินจำนวนมาก จากต่างประเทศอย่างไร ในศตวรรษที่ 21 ที่กำลังจะมาถึง ประเทศไทยจะนำพาตนเองไปในทิศทางใด จะใช้ความพยายามพึ่งพาตนเองได้เพียงไหน (ชาวยุโรปเคยกล่าวไว้ว่า ประเทศที่ไม่พยายามพึ่งพาตนเอง จะให้ความช่วยเหลือสักเพียงใด ก็ไม่มีใครจะมีผล) เป็นต้น ความสัมพันธ์ไทย - ญี่ปุ่นจะเปลี่ยนแปลงไปในลักษณะใด ย่อมขึ้นอยู่กับองค์ประกอบต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น